

Et nordisk og transnasjonalt perspektiv på Lærernes Misjonsforbund (LMF) ved 115-årsjubileet

Mot slutten av 1990-tallet var studiet av kristen misjonshistorie godt i gang med å gå nye veier. Inntil da hadde svært mange misjonsorganisasjoner i vestlige land utgitt historisk litteratur i forbindelse med jubileer for å markere og reflektere over eget arbeid rundt omkring i verden. Selv om det fantes unntak,¹ fokuserte denne historieskrivningen gjerne på institusjonsbygging og på vestlige, oftest mannlige misjonsledere og misjonærer.² På 1990-tallet begynte historikere, antropologer og religionsvitere for alvor å interessere seg for kristen misjonsvirksomhet og andre aspekter ved misjonsdiskursen enn den mer organisasjonsinterne. Skodd med nye teoretiske perspektiver og spørsmålsstillinger har de rikholdige misjonsarkivene, de mange, sjangermessig forskjellige misjonspublikasjonene, samt i noen grad fotografier og filmer blitt gransket kritisk og konstruktivt for å søke nye innsikter om lokalbefolkninger og samfunn, og om komplekse kulturmøter i før-koloniale-, koloniale og post-koloniale kontekster. Misjonsstudier har rett og slett blitt et stort og interessant internasjonalt forskningsfelt.

På 1990-tallet begynte flere forskere også å interessere seg for kjønnsaspektet ved misjonssekskapenes virksomhet. Den svenske historikeren Inger Hammar påpekte i 1999 at på samme måte som historikere lenge hadde vært kjønnsblinde, hadde feministiske forskere lenge vært religionsblinde. De betraktet religion som en anti-emanzipatorisk kraft i fortidige kvinners liv og var dermed helt uinteressert i nærmere studier.³ Fordi religion, religiøse organisasjoner og misjon lenge har vært viktige arenaer for kvinners aktive deltagelse, er det viktig å studere kjønnsaspekter nettopp ved denne type organisasjoner. Vi og mange andre misjonsforskere har siden vist at misjonshistorien også rommer reforhandlinger og transformasjon av kjønnsystem både i landene der misjonærene har arbeidet, og i landene som misjonærene kom fra.⁴ Mens enkelte forskere med rette har spurt hvorfor kvinner sluttet seg til og fant seg i underordnede posisjoner i kristne organisasjoner ledet av menn,⁵ har studier samtidig vist hvordan kvinner i misjonen fant handlingsrom «ute» som langt overgikk de muligheter som stod åpne for dem i hjemlandet. Dette understreker potentialet i uformell makt og misjonsfeminisme. Begrepet misjonsfeminisme innbe-

fatter et ønske om å forandre kvinners liv og sosiale virkelighet både i eget og i andre land.⁶ I noen tilfeller fantes interessante kontraster mellom pragmatiske kompromiss tilpasset misjonærhverdagens realiteter på den ene siden, og misjonsorganisasjoners formelle regler og teologiske posisjoner om hva menn og kvinner «kunne» og «burde» gjøre på den andre.⁷ Nyere studier viser at dette til dels også gjaldt menn.⁸

Dette temanummeret fokuserer på en bestemt, historisk sett innflytelsesrik gruppe i misjonens supportbase i hjemlandet, nemlig den organisasjonen som tidligere var kjent som Lærerinnenenes Misjonsforbund, men som nå heter Lærernes Misjonsforbund/Lærernes Misjonsforening (LMF) og finnes bl.a. i Sverige, Finland, Danmark og Norge. LMF ble stiftet i alle de nordiske landene i løpet av en femtenårs periode rundt 1900. Nettopp lærere og særlig «lærerinne», tilhører en gruppe støttespillere med et langvarig engasjement for misjon, som eksplisitt handlet om å forandre eget og andre samfunn til det bedre.

I utgangspunktet ble vi interessert i LMF av to grunner. LMF har en svært lang tradisjon for å støtte utdanningsarbeid i kristen misjon; når man forsker på nordiske misjonærer eller -misjonselskap, dukker det stadig opp referanser til LMF i kilde-materialet. Til tross for dette er LMF nå nærmest usynlige i samfunnet. Det faktum at LMF fortsatt finnes i alle de nordiske landene, gjorde oss nysgjerrige både på bakgrunnen for de enkelte lands LMF-organisasjon, samt hvilke nettverk som eventuelt fantes mellom dem nå og historisk. Den finske historikeren Seija Jalagin hadde allerede begynt å arbeide med finsk LMF, da vi i 2016 ble kontaktet av den daglige lederen av norsk LMF, Inger Marie Andersen Oppegård. Hun spurte om vi kunne tenke oss å bidra med et forskningsarbeid i anledning norsk (og dansk) LMFs 115-årsjubileum og det planlagte nordiske LMF-møtet i Norge sommeren 2017. For oss ble dette en velkommen anledning til å prioritere arbeidet med LMF i nordisk perspektiv.

Vi er glade for at NTM gir anledning til dette temanummeret. I 2002, i anledning norsk LMFs 100-årsjubileum, utgav NTM et glimrende temanummer om norsk LMF. Den gang analyserte og kontekstualiserte prominente forskere på feltet, som Kristin Fjelde Tjelle, Kristin Norseth og Lisbeth Mikaelsson, den norske organisasjonens historie fram til 2002. Etter vår oppfatning er dette nummeret om LMF i nordisk perspektiv en interessant fortsettelse av temanummeret fra 2002 og dessuten en slags oppsummering av status 15 år etter norske LMFs 100-årsjubileum.

Noe av det første vi oppdaget da vi begynte å arbeide med LMF i Norden, var fraværet av forskning på finsk LMF. Førsteamanuensis Seija Jalagin ved Universitetet i Oulu skriver finsk LMFs (OLL på finsk) 100-årshistorie i den første av de tre artiklene i dette nummeret. Jalagins bidrag er et viktig grunnarbeid ikke bare i finsk misjonshistorie, men også i nordisk sammenheng. Vi oppdaget nemlig at de første nordiske LMF-møtene brukte begrepet «nordisk» selv om de strengt tatt kun var skandinaviske. Med Jalagins artikkel tar dette temanummeret et skikkelig løft for å innlemme finnene i det nordiske selskap. I utgangspunktet er det interessante forskjeller mellom finsk OLL og de skandinaviske LMF. Ikke bare har finsk LMF en tydelig luthersk identitet, siden organisasjonen alltid har vært en gren av den største misjons-

organisasjonen i Finland, Den finske evangelisk-lutherske misjon (FELM) (tidligere Det finske misjonsselskapet, FMS). De har også helt fra stiftelsen av vært en organisasjon for både menn og kvinner. Jalagin ser OLL i et nasjonalt og transnasjonalt perspektiv og viser hvor nært OLLs vekst er knyttet til internasjonaliseringen av det finske samfunnet. Hun viser også at OLL og de tre skandinaviske LMF-organisasjonene er blitt mer like hverandre i nyere tid, blant annet fordi alle organisasjonene nå er for begge kjønn.

Den neste artikkelen er skrevet av Seija Jalagin og førsteamanuensis Karina Hestad Skeie ved NLA Høgskolen. Basert på intervju med tidligere og nåværende ledelse i de fleste nordiske LMF samt studier av arkivmateriale og publikasjoner, tar artikkelen utgangspunkt i dagens situasjon og sammenligner organisasjonene i fortid og nåtid. Vi er opptatt av å forstå LMF i en større internasjonal kontekst og undersøker særlig dynamikken mellom det «nasjonale» og det «internasjonale», både for det enkelte lands LMF og også for de nordiske fellesmøtene. Selv om vi fokuserer på LMF både i Danmark, Sverige, Norge og Finland og nevner søsterorganisasjoner i andre land, har vi av naturlige grunner valgt å gå i dybden på norsk og finsk LMF. Disse er nå de største LMF-organisasjonene i Norden, i tillegg til at deres arkiver har vært lettest tilgjengelige for forfatterne.

Da det ble klart at vi ikke fant noen som kunne påta seg å skrive om svensk, dansk eller islandsk LMF, søkte vi tematisk mot skjæringspunktet mellom indre- og ytre-misjon. At det finnes mange historiske likheter og paralleller mellom misjon blant minoriteter i eget land og misjon i andre land, viser universitetslektor ved Universitetet i Oulu, Ritva Kyllis artikkel om evangelisk-luthersk undervisningsarbeid blant samene i finsk Lappland på 1800-tallet. LMF i Norge og Sverige, men ikke i Finland, støttet fra begynnelsen av misjon blant samene i sine respektive land. Kyllis artikkel handler om den finske (stats)kirkes tiltak for å bedre kristendomsundervisningen og utdanningen av samene på finsk område og de sosiale og kulturelle konsekvenser av tiltakene. Hun viser at man i finsk sammenheng på 1800-tallet, i motsetning til i Norge og Sverige, brukte morsmålet som redskap for kristendomsundervisningen og «siviliseringen» av samene. Denne strategien var i samsvar med den rådende misjonsstrategien utenfor Finland og Nordens grenser så vel i det nittende som det tjuende århundre. Dette samme gjelder betydningen av å oversette Bibelen til lokale språk.

Det har vært svært interessant å arbeide med dette materialet.
Vi håper at leserne finner lesningen like interessant.

Seija Jalagin og Karina Hestad Skeie
gjesteredaktører

Noter

- 1 John Nome, *Demringstid i Norge. Fra misjonsinteresse til misjonsselskap. (Stavanger: Det Norske Misjonsselskap 1942)* var et nybrottsarbeid med hensyn til teoretisk og metodisk tilnærming og omhandlet også kvinner i misjonen.
- 2 David Arnold & Robert A. Bickers, «Introduction». Robert A. Bickers & Rosemary Seton (red.) *Missionary Encounters: Sources and Issues* (Richmond: Curzon Press 1996), 1. I årene 1959-1999 utgav eksempelvis Det finske misjonsselskap, i dag kjent som Finsk evangelisk-luthersk misjon (FELM, stiftet i 1859), flere grundige studier av sin historie. Først i 2000 og 2001 publiserte FELM to særskilte bind om kvinner i misjonsselskapets historie.
- 3 Inger Hammar, *Emancipation och religion. Den svenska kvinnorörelsens pionjärer I debatt om kvinnans kallelse ca 1860-1900* (Stockholm: Carlssons 1999); Se også Pirjo Markkola, «Introduction: The Lutheran Context of Nordic Women's History», Pirjo Markkola (red.) *Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830-1940* (Helsinki: SKS 2000), 10.
- 4 Nordisk forskning om kvinner og misjon er et stort felt og inkluderer bla. Karin Sarja, «Ännu en syster til Afrika» *Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876-1902* (Uppsala: Studia Missionalia Svecana LXXXVIII 2002); Inger Marie Okkenhaug, «The Quality of Heroic Living, of High Endeavour and Adventure.» *Anglican Mission, Women and Education in Palestine, 1888-1948* (Leiden: Brill 2002); Inger Marie Okkenhaug, (red.), *Gender, Race and Religion: Nordic Missions 1860-1940* (Uppsala: Studia Missionalia Svecana XCI 2003); Inger Marie Okkenhaug (red.), «Gender and Nordic Missions in the Nineteenth and Twentieth Centuries». *Temanummer Scandinavian Journal of History* 2 2003; Lisbeth Mikaelsson, *Kallets ekko. Studier i misjon og selvbiografi.* (Bergen: Høyskoleforlaget 2003); Line Nyhagen Predelli, *Issues of Gender, Class and Race in the Norwegian Missionary Society in Nineteenth Century Norway and Madagaskar* (Lewiston, N.Y: Edwin Mellen Press 2003); Seija Jalagin, *Japanin kutsu. Suomalaiset naislähetit Japanissa 1900-1941; med engelsk sammendrag: «Answering the Call: Finnish missionary women in Japan, 1900-1941»* (Helsinki: SKS 2007); Seija Jalagin, Inger Marie Okkenhaug & Maria Småberg (red.), «Mission, Relief and Development: Gender and Nordic Mission in Transnational and Humanitarian Settings, ca. 1890-1960». *Temanummer Scandinavian Journal of History* 40:3 2015; Kristin Norseth, «La os bryte over tvert med vor stumhet!» *Kvinnens vei til myndighet i de kristelige organisasjonene 1842-1912* (Oslo: Det teologiske Menighetsfakultet 2007); Karina Hestad Skeie, «Gender, Mission and Work. The complex relationship between formal rights and missionary agency in the Norwegian Lutheran China Mission Association.» *Scandinavian Journal of History* (40) nr. 3 (2015), 332-356.
- 5 Fiona Bowie, «Introduction: Reclaiming Women's Presence.» Fiona Bowie, Deborah Kirkwood & Shirley Ardener (eds.) *Women and Missions: Past and Present. Anthropological and Historical Perceptions* (Providence, RI: Berg, 1993); Ruth Compton Brouwer, *Modern women modernizing men. The changing missions of three professional women in Asia and Africa, 1902-1969* (Vancouver: UBC Press 2002), 4; Lisbeth Mikaelsson, «Marie Monsen: Charismatic Revivalist – Feminist Fighter.» *Scandinavian Journal of History* 28(2) 2003, 121-133.
- 6 Bl.a. Okkenhaug, *Gender and Nordic Missions*, 8-17; Nyhagen Predelli, *Issues; Brouwer, Modern Women.*
- 7 Bl.a. Nyhagen Predelli, *Issues; Hestad Skeie, Gender, Mission, Work.*
- 8 Rhonda A. Semple, «Missionary Manhood: Professionalism, Belief and Masculinity in the Nineteenth-Century British Imperial Field» *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 36 (2008), 397-415; Erik Sidenvall, *The Making of Manhood among Swedish Missionaries in China and Mongolia c. 1890-c. 1914* (Leiden: Brill 2009); Kristin Fjelde Tjelle, *Missionary Masculinity, 1870-1930. The Norwegian Missionaries in South-East Africa* (Basingstoke: Palgrave MacMillan 2014).

